

Anna Kołomycew*, Ewa Kubejko-Polańska**

FUNKCJONALNOŚĆ OSIEDLI MIEJSKICH. PUNKTY UŻYTECZNOŚCI (POI) W ZAKRESIE POTRZEB ZAKUPOWYCH MIESZKAŃCÓW RZESZOWA

Streszczenie

W artykule zostały omówione wybrane czynniki funkcjonalności osiedli miejskich ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb zakupowych mieszkańców Rzeszowa. Wybrane czynniki determinują funkcjonalność osiedli, a w konsekwencji wpływają na jakość życia mieszkańców miasta. Celem prowadzonych badań było określenie poziomu funkcjonalności osiedli miejskich, biorąc pod uwagę aktywność mieszkańców miasta, jaką są codzienne zakupy. Na podstawie danych dotyczących czterech rodzajów punktów użyteczności miejskiej (*point of interest* – POI) obliczono wskaźniki i określono rangi umożliwiające porównanie 33 rzeszowskich osiedli. Z przeprowadzonych badań wynika, że największą funkcjonalność pod względem wybranych POI cechują się osiedla zlokalizowane w centrum miasta. Najmniej funkcjonalne okazały się osiedla nowe, przyłączone do miasta stosunkowo niedawno, które nie wykształciły jeszcze funkcji miejskich.

Słowa kluczowe: miasta, jakość życia, funkcjonalność miasta, osiedla

Wstęp

Funkcjonalność miast to kluczowy czynnik decydujący o ich atrakcyjności. Zachodzące współcześnie zmiany dotyczące stylu życia mieszkańców miast sprawiają, że pojawiają się nowe potrzeby i oczekiwania. Tym samym zmieniają się czynniki decydujące o atrakcyjności i funkcjonalności miejskich dzielnic czy osiedli. Stały monitoring potrzeb mieszkańców powinien być podstawą procesów planowania i zarządzania miastami. Atrakcyjność osiedli miejskich zawsze warunkowana była do-

* Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: akolomycew@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0003-2105-2953.

** Uniwersytet Rzeszowski, e-mail: ekubejko@ur.edu.pl, ORCID: 0000-0002-8271-153X.

stępnością usług podstawowej potrzeby (w szczególności podmiotów handlowo-usługowych), bo to one w dużej mierze wpływają na jakość i komfort życia mieszkańców¹. Dostępność do sklepów i punktów usługowych w pobliżu miejsca zamieszkania wpisuje się w ideę „kompaktowych sąsiedztw”, różnych wariacji koncepcji „miasta 15-minutowego”, a także miasta zrównoważonego. To istotny czynnik pozwalający ograniczyć ruch samochodowy w mieście, promować aktywny tryb życia wśród mieszkańców, korzystanie z ekologicznych środków transportu, a więc chronić środowisko naturalne, a także wzmacniać relacje społeczne w najbliższym otoczeniu².

W niniejszym tekście skoncentrowano się na wybranych czynnikach wpływających na funkcjonalność osiedli Rzeszowa. Miasto jest jednym z najprężniej rozwijających się ośrodków miejskich w Polsce. W odróżnieniu od innych ośrodków regionalnych, wciąż jest miastem młodym pod względem demograficznym. Wynika to, z jednej strony, z przyrostu naturalnego, z drugiej zaś, z postępujących procesów migracyjnych. Również w rankingach jakości życia miasto jest oceniane wysoko³. Biorąc pod uwagę hierarchię funkcjonalną miast w Polsce, Rzeszów zaliczany jest do grupy 15 aglomeracji regionalnych. Oznacza to, iż jest kluczowym ośrodkiem gospodarczym w swoim regionie, pełniącym istotną rolę w udostępnianiu usług wysokiego rzędu mieszkańcom województwa⁴. Jednocześnie jest to ośrodek miejski, który boryka się z licznymi problemami przestrzennymi, wynikającymi głównie z szybkiego tempa poszerzania granic na skutek przyłączania nowych terenów (ościennych gmin). Tereny te pozbawione są wielu funkcji miejskich, a dodatkowo kumulują się na nich problemy komunikacyjne i infrastrukturalne.

Celem artykułu jest opis i ocena funkcjonalności rzeszowskich osiedli pod względem dostępności punktów handlowo-usługowych, z których na co dzień korzystają ich mieszkańcy. W artykule wykorzystano

¹ Ö. Öner, *Retail City: The Relationship between Place Attractiveness and Accessibility to Shops*, „Spatial Economic Analysis”, 2017, nr 1, s. 72–91.

² E. Elldér, K. Haugen, B. Vilhelmson, *When local access matters: A detailed analysis of place, neighbourhood amenities and travel choice*, „Urban Studies”, 2022, nr 1, s. 122–123. Zob. także: L.H. Ostenbach [i in.], *Exploring food shopping behaviours in 20-minute neighbourhoods: a cross-sectional analysis of Project PLAN*, „Cities & Health”, 2024, s. 1–13.

³ P. Hajduga, M. Rogowska, *Quality of Life in the Polish Urban Centres. An Attempt to Evaluate Large Cities*, „Baltic Journal of Economic Studies”, 2020, vol. 6, no. 4, s. 17–27.

⁴ A. Sobala-Gwosdz [i in.], *Hierarchia funkcjonalna miast w Polsce i jej przemiany w latach 1990–2020*, Kraków–Warszawa 2024, s. 68.

dane zgromadzone podczas badań empirycznych prowadzonych w 2022 i 2023 roku w związku z przygotowywaniem diagnozy Rzeszowa⁵. Dążąc do oceny potencjału rzeszowskich osiedli pod kątem jakości życia mieszkańców, w tekście skoncentrowano się na omówieniu wybranych „punktów użyteczności miejskiej” (*point of interest* – POI)⁶. Do przygotowania wskaźników oceny funkcjonalności osiedli wykorzystano dane dotyczące: a) liczby automatów paczkowych, b) liczby dyskontów spożywczych, c) liczby sklepów typu *convenience* oraz d) liczby aptek. W doborze analizowanych punktów użyteczności miejskiej uwzględniono zmieniające się w ostatnich latach trendy zakupowe, które wpływają na jakość życia ludzi w ich najbliższym otoczeniu. Przykładem jest rosnąca popularność zakupów realizowanych przez Internet, co sprawia, że w kontekście jakości życia mieszkańców osiedli coraz istotniejsze okazują się automaty paczkowe i ich lokalizacja w pobliżu miejsca zamieszkania, a nie punkty pocztowe czy wielkopowierzchniowe galerie handlowe⁷.

Artykuł został skonstruowany następująco. W pierwszej części przedstawione zostały założenia teoretyczne funkcjonalności miast. Następnie omówiono zagadnienia dotyczące jakości życia w miastach, ze szczególnym uwzględnieniem wskaźników umożliwiających ocenę jakości życia w miastach. Kolejno przedstawiono opis badań oraz omówiono wyniki badań dotyczące wybranych punktów użyteczności miejskiej na terenie rzeszowskich osiedli. W ostatniej części przedstawiono wnioski z przeprowadzonych badań.

Niniejszy tekst nie wyczerpuje tematyki funkcjonalności osiedli w kontekście jakości życia ich mieszkańców. Kategoria ta jest złożona, wielowymiarowa i wymaga uwzględniania szeregu czynników⁸. Artykuł

⁵ Wspomniany dokument *Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji dla miasta Rzeszowa*, o którym mowa w art. 4 ust. 1 pkt 1 Ustawy z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, dla Miasta Rzeszowa był realizowany na zlecenie Urzędu Miasta Rzeszowa w związku z planowanym procesem rewitalizacji. W jego opracowaniu uczestniczyli pracownicy Uniwersytetu Rzeszowskiego: dr H. Kotarski, dr A. Kołomycew, dr E. Kubejko-Polańska. W niniejszym tekście autorki wykorzystały dane dotyczące czterech wskaźników uwzględnionych w dokumencie diagnostycznym. *Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji dla miasta Rzeszowa*, Urząd Miasta Rzeszowa, <https://erzeszow.pl> (31.07.2024).

⁶ E. Dobrowolska, K. Kopczewska, *Mapping urban well-being with Quality Of Life Index (QOLI) at the fine-scale of grid data*, “Scientific Reports”, 2024, vol. 14, s. 9680.

⁷ *Automaty paczkowe. Rozwój, Innowacje, Przyszłość*, Colliers Poland, Warszawa 2024, <https://docs.colliers.pl> (25.07.2024).

⁸ E. Dobrowolska, K. Kopczewska, *op.cit.*

ma na celu zwrócenie uwagi zarówno badaczy reprezentujących różne dyscypliny naukowe, jak i władz lokalnych na zmieniające się potrzeby mieszkańców i użytkowników miast. Zmiana stylu życia współczesnych społeczeństw, a w konsekwencji potrzeb i oczekiwań, sprawia, że konieczne jest nowe podejście zarówno do planowania przestrzeni miejskich, jak i badania potrzeb mieszkańców.

Funkcjonalność miasta i jakość życia w mieście

T. Kudłacz definiuje funkcjonalność miasta jako „wypełnienie określonej roli przez podsystemy odpowiedzialne za kształtowanie jakości życia mieszkańców oraz zapewniające pożądany rozwój miasta”⁹. Warto zwrócić uwagę, że autor odwołuje się w powyższej definicji do teorii systemów. Miasto traktuje jako system (megasytem), który składa się z podsystemów. Te z kolei są względnie autonomiczne, powiązane funkcjonalnie, wzajemnie się warunkujące i przenikające¹⁰. Funkcjonalność miasta w ujęciu T. Kudłacza ma wymiar pragmatyczny. Miasto funkcjonalne to nic innego, jak miasto „dobrze zorganizowane” i „wewnętrznie dobrze zharmonizowane”¹¹. Autor wyraźnie rozróżnia funkcjonalność miasta od funkcji miasta. Funkcjonalność jest cechą, właściwością miasta, a więc na przykład „zapewnia należyłą jakość życia mieszkańcom”. Funkcjonalność odnosi się także do sprawnego działania miasta i jego części (podsystemów), których celem jest zapewnienie mieszkańcom odpowiednich warunków życia¹².

Zdaniem D. Jopek, struktura przestrzenna miasta determinuje jego funkcjonalność. To, czy i na ile miasto jest funkcjonalne, zależy od szeregu czynników, które wpływają na przestrzeń miejską. Do takich czynników zaliczyć można przede wszystkim przeobrażenia społeczne i gospodarcze, które wymuszają zmiany w układach przestrzennych miast i tym samym oddziałują na stopień jego funkcjonalności¹³. Władze miast dysponują szeregiem rozwiązań prawno-instytucjonalnych, dzięki któ-

⁹ T. Kudłacz, *Funkcjonalność miasta – istota problemu w świetle wybranych właściwości oraz zbliżonych znaczeniowo pojęć* [w:] *Funkcjonalne miasto w teorii i praktyce na przykładzie Krakowa i Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego*, red. T. Kudłacz, M. Musiał-Malago, Kraków 2018, s. 15.

¹⁰ *Ibidem*, s. 15–16.

¹¹ *Ibidem*, s. 19.

¹² *Ibidem*. Por. A. Harańczyk, *Przestrzenne aspekty funkcji i zagospodarowanie miasta* [w:] *Funkcjonalne miasto w teorii i praktyce...*, s. 34.

¹³ D. Jopek, *Czynniki kształtujące przestrzenną formę miasta*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 2018, t. 42, s. 81–82.

rym mogą kształtować funkcjonalność miasta oraz jego poszczególnych części. Należą do nich instrumenty planistyczne, strategiczne, prognostyczne w zakresie rozwoju miasta, a także mechanizmy przewidziane w ramach procesów rewitalizacji, jak również narzędzia umożliwiające uczestnictwo mieszkańców miast w procesach kształtowania ich rozwoju i funkcjonalności¹⁴.

Miasto funkcjonalne ma zapewniać odpowiednią jakość życia jego mieszkańcom. Badania dotyczące jakości życia w mieście są od lat prowadzone przez przedstawicieli wielu dyscyplin na całym świecie. W konsekwencji pojęcie to jest wieloznaczne, różnie definiowane, badane i mierzone¹⁵. Autorzy zajmujący się badaniem jakości życia próbują agregować dużą liczbę wskaźników, tworząc zróżnicowane kategoryzacje. W literaturze polskiej najczęściej spotykany jest podział na czynniki obiektywne i subiektywne. Część badaczy wyróżnia także inne grupy czynników, jak chociażby społeczne czy środowiskowe¹⁶, bądź też proponuje złożone klasyfikacje odnoszące się do bezpieczeństwa, relacji społecznych, środowiska naturalnego, rynku pracy i wymiaru ekonomicznego, albo też instytucjonalnego i usług publicznych¹⁷.

Czynniki obiektywne z reguły mają charakter ilościowy i odnoszą się do wymiaru materialnego funkcjonowania miasta. W tym ujęciu jakość życia jest bliska kategorii, jaką jest poziom życia. Druga grupa obejmuje czynniki subiektywne, a więc te, które wskazują na odczucia mieszkańców, ich satysfakcję czy zadowolenie z życia w danym mieście. Zdaniem badaczy w ostatnich latach obserwowana jest zmiana w podejściu do czynników określających jakość życia i zwrócenie większej uwagi na czynniki subiektywne, które są istotne w kontekście

¹⁴ *Ibidem*, s. 84–87.

¹⁵ B. Chmielewska, J.S. Zegar, *Podstawowe determinanty jakości życia mieszkańców wsi i miast po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 2018, t. 52, s. 23–38; K. Piróg, *Badanie jakości życia w mieście. Doświadczenia i postulaty badawcze*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica”, 2018, t. 64, s. 87–104; M. Duda, *Problemy metodologiczne w badaniach nad jakością życia*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2017, nr 3, s. 17–22; H. Kotarski, *Miasto szczęśliwe? O jakości życia mieszkańców – przypadek Rzeszowa*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, 2019, t. 10, s. 79–95; J. Witek, *Jakość życia jako punkt odniesienia do kształtowania koncepcji rozwoju miasta*, „Handel Wewnętrzny”, 2016, t. 5, s. 324–334.

¹⁶ B. Chmielewska, J.S. Zegar, *op.cit.*, s. 25; E. Dobrowolska, K. Kopczewska, *op.cit.*, s. 2.

¹⁷ D. Węziak-Białowska, *Quality of life in cities – Empirical evidence in comparative European perspective*, „Cities”, 2016, nr 58, s. 88–89.

planowania usług publicznych oraz polityk miejskich¹⁸. Autorzy zajmujący się jakością życia w miastach wskazują także na konieczność uwzględniania nie tylko wskaźników ilościowych, ale także zwrócenia większej uwagi na wskaźniki jakościowe, które mogą mieć istotne znaczenie w kontekście poprawy jakości życia, gdyż odnoszą się do perspektywy mieszkańców i ich odczuć związanych z funkcjonowaniem w danym mieście¹⁹.

Jak wskazuje K. Piróg, wieloznaczność i wieloaspektowość jakości życia mogą być zaletami tej kategorii badawczej, gdyż pozwalają na zróżnicowane podejścia badawcze. Wymuszają jednak szczegółową konceptualizację i operacjonalizację przed przystąpieniem do badań. Autor proponuje, aby jakość życia definiować jako „poczucie dobrostanu wynikające z zaspokojenia potrzeb życiowych związane z określonym stylem życia oraz warunkami życia w mieście”²⁰. Jednocześnie wskazuje na konieczność analizowania jakości życia w odniesieniu do określonego ekosystemu miejskiego. Jednym z wyróżnionych jest dzielnica, osiedle czy sąsiedztwo. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że dzielnice i osiedla zgodnie z obowiązującymi w Polsce przepisami są jednostkami pomocniczymi tworzonymi na mocy uchwały rady gminy. Mimo iż proces ten wymaga przeprowadzenia konsultacji z mieszkańcami miasta²¹, to ma odgórny, arbitralny charakter. W konsekwencji granice dzielnic czy osiedli nie zawsze pokrywają się z obszarem, z którym utożsamiają się mieszkańcy. Słabością jednostek pomocniczych gmin są m.in. ograniczony zakres kompetencji ich organów, ograniczone środki na działania w ramach dzielnic/osiedli²². Kategoria sąsiedztwa, choć trudna do delimitacji, a tym samym do badania, odzwierciedla przywiązanie mieszkańców do danego terenu, wynikające z codziennego funkcjonowania w przestrzeni najbliższej ich miejscu zamieszkania²³.

Zawężenie perspektywy badawczej do osiedli niewiele upraszcza, jeżeli chodzi o jakość życia. Również w tym przypadku badacze wskazu-

¹⁸ B. Chmielewska, J.S. Zegar, *op.cit.*, s. 25; J. Witek, *op.cit.*, s. 330–331.

¹⁹ J.G.B. Wesz [i in.], *Urban Quality of Life: A Systematic Literature Review*, „Urban Science”, 2023, nr 2, s. 1–20.

²⁰ K. Piróg, *op.cit.*, s. 92.

²¹ Ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym, art. 5 (Dz.U. 2024, poz. 609).

²² M. Madej, *Jednostki pomocnicze i ich rola w miastach na prawach powiatu na przykładzie Wrocławia*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2021, nr 2, s. 102.

²³ *Jak należy rozumieć i definiować sąsiedztwa?*, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych Stocznia, Warszawa 2010, <https://partycypacjaobywatelska.pl> (28.07.2024).

ją na szereg odmiennych wskaźników, które mogą determinować jakość życia w najbliższym otoczeniu mieszkańców. Część badaczy proponuje, aby odwoływać się do czynników związanych z zapewnieniem podstawowych potrzeb mieszkańców, a więc poczucia bezpieczeństwa, tożsamości, stabilności, przynależności do grupy, wygody czy też możliwości samorealizacji²⁴. Inną grupę czynników determinujących jakość życia mieszkańców osiedli miejskich stanowi infrastruktura transportowa i udogodnienia umożliwiające sprawne przemieszczanie się ludzi, a także przestrzenie pozwalające na socjalizację mieszkańców, jak również instytucje użyteczności publicznej, podmioty usługowe, w tym handlowe²⁵. W odniesieniu do mierzenia jakości życia w osiedlach miejskich T. Smith, M. Nelischer, N. Perkins proponują ich analizę w obrębie sześciu kategorii: a) możliwość życia (*livability*), która obejmuje m.in. ochronę zdrowia, bezpieczeństwo, jakość środowiska, b) poczucie miejsca (*sense of place*), które wiąże się z określonym nastawieniem do miasta i jego postrzeganiem przez samych mieszkańców, c) możliwość nawiązywania kontaktów (*connection*), które obejmuje poczucie przynależności do wspólnoty i interakcje społeczne, d) mobilność (*mobility*), na którą składają się ułatwienia komunikacyjne umożliwiające sprawne przemieszczanie się mieszkańców, e) wolność osobista (*personal freedom*), przejawiająca się w możliwości samorealizacji, dostępie do różnego rodzaju instytucji w zależności od indywidualnych potrzeb mieszkańców, f) zróżnicowanie (*diversity*), odnoszące się do możliwości wyboru aktywności mieszkańców, ale także otwartości i akceptacji na odmienność²⁶.

E. Dobrowolska i K. Kopańska wskazują na dwa istotne problemy związane z badaniem jakości życia w miastach. Po pierwsze, w jakiej skali badać miasta, a po drugie, jakie wskaźniki uwzględnić? Badanie miast w skali makro (odniesienie do obszaru całego miasta) odbywa się na podstawie wystandaryzowanych, wielowskaźnikowych indeksów, które służą stworzeniu rankingu miast. Takie podejście ma jednak wady, gdyż nie pokazuje chociażby specyfiki osiedli, a więc tej części obszaru miejskiego, która jest najbliższa mieszkańcom, bo właśnie tam żyją na co dzień. Jednocześnie autorki zwracają uwagę na zróżnicowanie dzielnic i osiedli w miastach, które z kolei przekłada się na odmienną jakość życia ich mieszkańców. Dlatego też dobór jednostek

²⁴ T. Smith, M. Nelischer, N. Perkins, *Quality of an urban community: a framework for understanding the relationship between quality and physical form*, "Landscape and Urban Planning", 1997, nr 39, s. 231.

²⁵ *Ibidem*, s. 231–232.

²⁶ *Ibidem*, s. 232–237. Zob. także: D. Węziak-Białowska, *op.cit.*, s. 88–89.

analitycznych jest istotny w procesie oceny jakości życia. Z kolei wybór wskaźników pomiaru jakości życia w miastach wymaga podejścia redukcjonistycznego i dostosowania ich do celu prowadzonych badań, skali oraz dostępnych wskaźników. Ilość wskaźników pomiaru odnoszących się do złożonej kategorii, jaką jest jakość życia, powoduje, że kompleksowe podejście nie jest możliwe²⁷.

Metodologia badań – proces badawczy i wybór POI

Rzeszów jest miastem liczącym 197 268 mieszkańców. W związku z przyłączaniem kolejnych terenów zwiększyła się także liczba rzeszowskich osiedli i obecnie miasto jest podzielone na 33 osiedla²⁸. Rzeszowskie osiedla cechuje duże zróżnicowanie zarówno pod względem liczby ludności, ale także struktury przestrzennej, sieci infrastruktury technicznej czy systemu transportu. Zróżnicowanie rzeszowskich osiedli to wynik szybkiego tempa rozwoju przestrzennego miasta na skutek poszerzania jego granic i przyłączania części terenów z sąsiadujących gmin. Proces ten miał charakter administracyjny, a nie wynikał z naturalnego rozwoju miasta. Był inicjowany przez władze miasta Rzeszowa i wielokrotnie wzbudzał kontrowersje i protesty, dzieląc społeczność przyłączanych terenów²⁹. Intensywne poszerzanie granic Rzeszowa o nowe tereny odbywało się zwłaszcza w latach 2005–2021. W tym czasie liczba mieszkańców Rzeszowa zwiększyła się blisko dwukrotnie³⁰.

Nowo przyłączone tereny, pozbawiane funkcji miejskich, stanowią obecnie istotne wyzwanie dla władz miasta³¹. Programowanie działań zmierzających w kierunku niwelowania dysproporcji rozwojowych w obszarze społecznym poszczególnych osiedli w Rzeszowie podjęte zostało w opracowanej w 2022 roku *Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Rzeszowa na lata 2023–2030*. Dokument strategiczny obejmuje obszerną diagnostykę problemów społecznych

²⁷ E. Dobrowolska, K. Kopczewska, *op.cit.*, s. 3–4.

²⁸ *Rzeszów w liczbach*, Serwis Informacyjny Urzędu Miasta Rzeszowa, <https://www.ereszow.pl> (26.07.2024).

²⁹ P. Wiewióra, *Kontrowersje wokół poszerzenia granic Rzeszowa i Sanoka. Podzielone zdania w sprawie ekspansji* (28 lipca 2021), Portal Samorządowy, <https://www.portalsamorzadowy.pl> (26.07.2024).

³⁰ *Jak rosło nasze miasto*, Serwis Informacyjny Urzędu Miasta Rzeszowa, <https://www.ereszow.pl> (26.07.2024).

³¹ Szerzej: *Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji...*

w mieście, która pozwoliła wskazać obszary niezbędnej interwencji władz lokalnych oraz pola współpracy z interesariuszami, w tym innymi podmiotami publicznymi, organizacjami pozarządowymi, a także ośrodkami naukowymi i sektorem gospodarczym. Diagnoza uwzględnia podział na osiedla, aby zaplanowane działania interwencyjne miały charakter celowy i były dostosowane do potrzeb i problemów poszczególnych części miasta³². Najszersza analiza funkcjonalno-przestrzenna osiedli w Rzeszowie przeprowadzona została w procesie przygotowania uchwalonego w 2023 r. *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rzeszowa*. Jest to kompleksowy dokument kreujący politykę przestrzenną miasta, w którym istotne znaczenie przypisano m.in. wielofunkcyjności miasta, poprawie dostępności do infrastruktury społecznej i przestrzeni publicznych oraz potrzebie rozwoju włączonych do Rzeszowa dawnych terenów wiejskich, w celu poprawy jakości życia mieszkańców³³.

Przeprowadzone w niniejszym opracowaniu badanie zostało ograniczone do czterech miejsc użyteczności miejskiej (POI). POI to punkty, które były nanoszone na mapy, aby wskazać miejsca pełniące określone funkcje na przykład pod względem kulturowym, turystycznym, bądź też takie, które miały znaczenie orientacyjne/nawigacyjne. Współcześnie POI oznaczane są na mapach cyfrowo i również wskazują miejsca o określonej użyteczności/funkcjonalności, na przykład restauracje, sklepy, szpitale, hotele³⁴. Do analizy wybrano punkty użyteczności, koncentrując się na codziennych potrzebach mieszkańców rzeszowskich osiedli, zwłaszcza w zakresie potrzeb zakupowych. Cztery wybrane punkty użyteczności, które stały się podstawą do określenia wskaźników (liczba POI w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców osiedla) to: a) automaty paczkowe, b) sklepy spożywcze (supermarkety średniej wielkości/markety osiedlowe sieci handlowych), c) sklepy typu *convenience* oraz d) apteki.

Wybór miejsc użyteczności miejskiej został podyktowany w dużej mierze obserwacją zmieniających się trendów zakupowych mieszkańców

³² Szerzej: *Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Rzeszowa na lata 2023–2030*, Rzeszów 2022, Serwis Informacyjny Urzędu Miasta Rzeszowa, <https://www.erzeszow.pl> (14.10.2024).

³³ Szerzej: *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rzeszowa*, Rzeszów 2023, Biuro Rozwoju Miasta Rzeszowa, <https://brmr.erzeszow.pl> (14.10.2024).

³⁴ A. Psyllidis [i in.], *Points of Interest (POI): a commentary on the state of the art, challenges, and prospects for the future*, "Computational Urban Science", 2022, nr 1, art. 20, s. 1–13; E. Dobrowolska, K. Kopczewska, *op.cit.*

miast. Obecnie coraz większa liczba mieszkańców dokonuje zakupów przez Internet, a przy ich dostarczaniu preferują automaty paczkowe, które pozwalają na dogodny odbiór zamówień. Z badania firmy Colliers wynika, że 92% respondentów preferowało korzystanie z automatów paczkowych w pobliżu miejsca zamieszkania³⁵. Wskaźnik, jakim jest liczba paczkomatów w przeliczeniu na liczbę mieszkańców osiedla, nie był dotąd stosowany, a niewątpliwie jest istotnym wyznacznikiem jakości życia w osiedlach. Należy zwrócić uwagę, iż zakupy przez Internet dotyczą pewnej kategorii produktów, głównie książek i artykułów odzieżowych. W znacznie mniejszym stopniu produktów spożywczych, co powoduje, że na terenie osiedli istotna jest dostępność do spożywczych sklepów sieciowych³⁶.

Punkty handlowe wskazywane są jako kluczowe elementy koncepcji urbanistycznych osiedli miejskich. Jest to czynnik decydujący o atrakcyjności miejsca zamieszkania i jakości życia jego mieszkańców³⁷. Nową kategorią sklepów nieuwzględnianą w badaniach jakości życia mieszkańców miast są sklepy typu *convenience*, których znaczenie w Polsce stale rośnie³⁸. W badaniach uwzględniono sklepy najpopularniejszej w Polsce sieci tego typu, czyli Żabki³⁹. W artykule zaproponowano czwarty wskaźnik, jakim jest liczba aptek w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców osiedla. Apteki stanowią szczególny rodzaj punktów handlowych, których dostępność jest istotna w kontekście jakości życia w miastach, na co wskazują wyniki raportu „Apteka dla Pacjenta” 2024. Czynnik, jakim jest odległość apteki od miejsca zamieszkania, jako „bardzo ważny” i „ważny” wskazało odpowiednio 30% i 50% uczestników badania. Dostępność aptek była ważna przede wszystkim w starszych grupach wiekowych⁴⁰.

³⁵ *Automaty paczkowe...*, s. 6.

³⁶ *Ibidem*, s. 8.

³⁷ A. Lis, *Struktura przestrzenna i społeczna terenów rekreacyjnych w osiedlach mieszkaniowych Wrocławia z lat 70.–80. ubiegłego stulecia*, Wrocław 2011, s. 24. Zob. także: B. Pilarczyk, *Kształtowanie sieci usługowej w nowym osiedlu mieszkaniowym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1986, R. XLVIII, z. 2, s. 271–286; F. Stępiak, *Handel w miastach i osiedlach*, „Notatki Płockie. Kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, 1968, vol. 13, nr 2, s. 26–27.

³⁸ P. Grauer [i in.], *Na rozdrożu. Wyzwania i priorytety sieci spożywczych w Polsce*, Warszawa 2015.

³⁹ B. Kucharska, *Bliskość sklepów wygodnego zakupu wobec klienta*, „Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 302, s. 56–66.

⁴⁰ „Apteka dla Pacjenta” 2024, *Badanie ankietowe*, Koalicja „Na pomoc niesamodzielnym”, Instytut Praw Pacjenta i Edukacji Zdrowotnej, <https://niesamodzielnym.pl> (31.07.2024).

Do wyznaczenia miejsc użyteczności, tj. automatów paczkowych, sklepów spożywczych, sklepów typu *convenience* oraz aptek (łącznie 357 obiektów), posłużono się szczegółowymi danymi adresowymi, które ręcznie przypisano do 33 rzeszowskich osiedli, wykorzystując mapy ich granic zamieszczone w bazie serwisu Geoportal. Na tej podstawie stworzono bazę danych pozwalającą na obliczenie wskaźników czterech miejsc użyteczności na 1 tysiąc mieszkańców poszczególnych osiedli oraz przypisano im trzy poziomy dostępności w rangach od 1 do 3, tj.: 1 – mały (0,01–0,5), 2 – średni (0,51–1,00) i 3 – duży (powyżej 1). Wyjątek stanowią sklepy spożywcze, w przypadku których ze względu na ich wielkość przyjęto poziomy dostępności: 1 – mały (0,01–0,25), 2 – średni (0,26–0,5) i 3 – duży (powyżej 0,5)⁴¹. Dodatkowo, poprzez zsumowanie rang częściowych, dokonano hierarchizacji osiedli rzeszowskich. Miało to na celu podsumowanie dostępności wszystkich czterech miejsc użyteczności w obszarze potrzeb zakupowych mieszkańców Rzeszowa.

Dostępność punktów użyteczności miejskiej na terenie rzeszowskich osiedli. Omówienie wyników badań

Pierwszym analizowanym punktem użyteczności w Rzeszowie były automaty paczkowe. Urządzenia te, od początku ich lokowania w przestrzeni miejskiej, budzą kontrowersje dotyczące zaburzania estetyki miejskiej, niewątpliwie jednak zrewolucjonizowały sposób przesyłania różnego typu produktów i dokonywania zakupów. Dlatego też można uznać, iż poprawiają funkcjonalność poszczególnych części miast oraz jakość życia ich mieszkańców. Ocena dostępności automatów paczkowych na terenie rzeszowskich osiedli została dokonana z uwzględnieniem liczby paczkomatów firmy InPost oraz automatów paczkowych firmy DHL, których jest najwięcej na terenie miasta. Nie uwzględniano punktów odbioru przesyłek typu kioski Ruchu czy punkty handlowe, które współpracują z różnymi firmami kurierskimi oraz automatów paczkowych innych firm z uwagi na ich znacznie mniejszą skalę działalności w porównaniu z InPost i DHL. Łącznie na terenie miasta zlokalizowanych jest 147 automatów tych dwóch firm. W zależności od lokalizacji różnią się wielkością, co z kolei przekłada się na liczbę obsługiwanych klientów.

⁴¹ W badaniu uwzględniono dyskonty spożywcze, takie jak: Biedronka, Lidl i Aldi oraz popularne w Rzeszowie sklepy Frac i Delikatesy Centrum, a więc stosunkowo duże sklepy.

Tabela 1. Liczba automatów paczkowych (na 1000 mieszkańców) na osiedlach w 2022 r. – wartość, poziom dostępności, ranga

Nazwa osiedla	Liczba automatów paczkowych na 1 tys.	Poziom dostępności	Ranga
Zawiszy Czarnego	2,86	duży	3
Paderewskiego	2,14	duży	3
Śródmieście	1,85	duży	3
Miłocin – św. Huberta	1,28	duży	3
Króla Augusta	1,24	duży	3
Pułaskiego	1,14	duży	3
1000-lecia	1,11	duży	3
Mieszka I	1,02	duży	3
Zwięczyca	0,85	średni	2
Drabinianka	0,83	średni	2
Krakowska Płd.	0,83	średni	2
Załęże	0,76	średni	2
Pogwizdów Nowy	0,7	średni	2
Biała	0,67	średni	2
Nowe Miasto	0,64	średni	2
Dąbrowskiego	0,62	średni	2
Baranówka	0,6	średni	2
Słocina	0,59	średni	2
Zalesie	0,58	średni	2
Przybyszówka	0,56	średni	2
Matysówka	0,55	średni	2
Staromieście	0,53	średni	2
Kotuli	0,52	średni	2
Pobitno	0,51	średni	2
Kmity	0,48	mały	1
Grota Roweckiego	0,43	mały	1
Andersa	0,39	mały	1
Budziwój	0,37	mały	1
Staroniwa	0,26	mały	1
Piastów	0,25	mały	1
Wilkowyja	0,15	mały	1
Miłocin	0	mały	0
Bzianka	0	mały	0

Źródło: opracowanie własne.

Najwięcej paczkomatów jest na terenie osiedli Śródmieście, Drabinianka, Zawiszy Czarnego i Mieszka I. Najmniej zaś na terenie osiedli Wilkowyja, Matysówka, Miłocin, Pogwizdów Nowy, Staroniwa i Piastów. Przeliczając liczbę automatów paczkowych na 1 tys. mieszkańców, można stwierdzić, że największą dostępność do tych urządzeń mają

mieszkańcy osiedli Zawiszy Czarnego, Paderewskiego, a także Śródmieście, Miłocin – św. Huberta, Króla Augusta, Pułaskiego, 1000-lecia i Mieszka I. Najmniejszą dostępnością do automatów paczkowych charakteryzują się osiedla Wilkowyja, Piastów, Staroniwa, Budziwój, Andersa, Grota Roweckiego, a także Kmity. Dwa osiedla, tj. Miłocin i Bzianka, nie są wyposażone w ani jeden paczkomat (tabela 1).

Tabela 2. Liczba dyskontów spożywczych (na 1000 mieszkańców) na osiedlach w 2022 r. – wartość, poziom dostępności, ranga

Nazwa osiedla	Liczba dyskontów spożywczych na 1 tys.	Poziom dostępności	Ranga
Zawiszy Czarnego	1,43	duży	3
Króla Augusta	0,83	duży	3
Śródmieście	0,57	duży	3
Krakowska Płd.	0,56	duży	3
Mieszka I	0,51	duży	3
1000-lecia	0,49	średni	2
Kmity	0,48	średni	2
Załęże	0,38	średni	2
Staromieście	0,35	średni	2
Biała	0,34	średni	2
Kotuli	0,31	średni	2
Baranówka	0,3	średni	2
Drabinianka	0,28	średni	2
Zwięczyca	0,28	średni	2
Paderewskiego	0,27	średni	2
Piastów	0,25	mały	1
Nowe Miasto	0,24	mały	1
Dąbrowskiego	0,21	mały	1
Andersa	0,19	mały	1
Wilkowyja	0,15	mały	1
Grota Roweckiego	0,14	mały	1
Słocina	0,12	mały	1
Zalesie	0,12	mały	1
Budziwój	0,12	mały	1
Przybyszówka	0,11	mały	1
Pułaskiego	0	brak	0
Staroniwa	0	brak	0
Pobitno	0	brak	0
Miłocin	0	brak	0
Bzianka	0	brak	0
Matysówka	0	brak	0
Miłocin – św. Huberta	0	brak	0
Pogwizdów Nowy	0	brak	0

Źródło: opracowanie własne.

Kolejnym elementem przestrzeni miejskiej, który ma istotny wpływ na funkcjonalność w obszarze potrzeb zakupowych, są sklepy spożywcze. Sieć dyskontów spożywczych w Polsce jest silnie zróżnicowana zarówno pod względem wielkości podmiotów handlowych, jak również ich asortymentu i form sprzedaży. Najbardziej rozpowszechnionymi w Polsce dyskontami spożywczymi są sklepy Biedronka i Lidl. Dyskonty spożywcze, do których mieszkańcy mogą dotrzeć pieszo w ciągu kilku minut od miejsca zamieszkania, jeszcze silniej niż sklepy typu *convenience* wpływają na atrakcyjność osiedli. Dostępność do lokali usługowo-handlowych (użytkowych) powinna być uwzględniana na etapie planowania osiedli mieszkaniowych, aby uniknąć sytuacji, w których wprowadzenie funkcji gospodarczych na późniejszym etapie rozwoju osiedla nie będzie możliwe bądź będzie uciążliwe dla mieszkańców⁴².

W ocenie dostępności dyskontów spożywczych na rzeszowskich osiedlach uwzględniono sklepy rozpoznawalne w całej Polsce, tj. Biedronkę, Lidl i Aldi, a także popularne w Rzeszowie sklepy Frac oraz Delikatesy Centrum. Największą dostępnością charakteryzują się osiedla położone głównie w centralnej części miasta – Zawiszy Czarnego, Króla Augusta, Śródmieście, Krakowska Południe i Mieszka I. W granicach 8 osiedli nie znajduje się żaden sklep tego typu (tabela 2).

Tabela 3. Liczba sklepów typu *convenience* (na 1000 mieszkańców) na osiedlach w 2022 r. – wartość, poziom dostępności, ranga

Nazwa osiedla	Liczba sklepów typu <i>convenience</i> na 1 tys.	Poziom dostępności	Ranga
1	2	3	4
Śródmieście	2,28	duży	3
Pułaskiego	0,91	średni	2
Zawiszy Czarnego	0,86	średni	2
Mieszka I	0,61	średni	2
Drabinianka	0,55	średni	2
Pobitno	0,51	średni	2
1000-lecia	0,49	mały	1
Grota Roweckiego	0,43	mały	1
Załęże	0,38	mały	1
Staromieście	0,35	mały	1
Kmity	0,32	mały	1
Nowe Miasto	0,32	mały	1
Krakowska Płd.	0,28	mały	1
Paderewskiego	0,27	mały	1
Ślęcina	0,23	mały	1
Dąbrowskiego	0,21	mały	1

⁴² Por. *Ulice handlowe w warszawskich osiedlach mieszkaniowych III kw. 2022. Handel, usługi i gastronomia*, Colliers Poland, Warszawa 2022, <https://docs.colliers.pl> (31.07.2024).

1	2	3	4
Króla Augusta	0,21	mały	1
Wilkowyja	0,15	mały	1
Zalesie	0,12	mały	1
Przybyszówka	0,11	mały	1
Andersa	0,1	mały	1
Baranówka	0,1	mały	1
Piastów	0	brak	0
Staroniwa	0	brak	0
Kotuli	0	brak	0
Budziwój	0	brak	0
Zwiężczyca	0	brak	0
Biała	0	brak	0
Miłocin	0	brak	0
Bzianka	0	brak	0
Matysówka	0	brak	0
Miłocin – św. Huberta	0	brak	0
Pogwizdów Nowy	0	brak	0

Źródło: opracowanie własne.

Innym przykładem punktów użyteczności są sklepy typu convenience, wśród których najpopularniejsza w Polsce jest Żabka. Sieć sklepów Żabka liczy około 8,5 tys. podmiotów (stan na koniec 2023 r.)⁴³. Atrakcyjność sieci wynika z jej dostępności (lokalizacja, godziny otwarcia), a także dostosowywania form sprzedaży i oferty do oczekiwań i potrzeb klientów⁴⁴.

W przypadku sklepów typu Żabka największa koncentracja widoczna jest w centrum Rzeszowa, głównie na osiedlu Śródmieście, co wynika ze szczególnych funkcji tej części miasta. Sklepy tego typu są lokalizowane również na nowych osiedlach, stając się istotnym elementem uzupełniającym, z reguły ograniczoną, bazę handlowo-usługową, oraz na osiedlach najbardziej zaludnionych. Stosunkowo dużo sklepów Żabka w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców zlokalizowanych jest na terenie osiedli: Pułaskiego, Zawiszy Czarnego, Mieszka I, Drabinianka oraz Pobitno. Sklepy tego typu nie funkcjonują na osiedlach Piastów, Staroniwa, Kotuli, Budziwój, Zwiężczyca, Biała, Bzianka, Miłocin, Miłocin – św. Huberta, Pogwizdów Nowy i Matysówka. Istotny wpływ na powstawanie sklepów tego rodzaju ma zabudowa tych osiedli oraz ograniczona dostępność odpowiednich lokali o funkcjach handlowych (tabela 3).

⁴³ Żabka liczy już 8500 sklepów, 6.12.2023, Żabka, <https://www.zabka.pl> (31.07.2024).

⁴⁴ Żabka idzie jak burza, otworzyła w rok ponad tysiąc nowych sklepów, 13.01.2024, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (31.07.2024); O. Wolf, Żabka to łakomy kąsek. W 2022 roku postawiła na inwestycje i nowe formaty, 19.01.2023, Portal Samorządowy, <https://www.portalspozywczy.pl> (31.07.2024).

Tabela 4. Liczba aptek (na 1000 mieszkańców) na osiedlach w 2022 r. – wartość, poziom dostępności, ranga

Nazwa osiedla	Liczba aptek na 1 tys.	Poziom dostępności	Ranga
Śródmieście	2,56	duży	3
Paderewskiego	1,34	duży	3
Pułaskiego	1,14	duży	3
Mieszka I	0,92	średni	2
Dąbrowskiego	0,62	średni	2
1000-lecia	0,62	średni	2
Grota Roweckiego	0,58	średni	2
Andersa	0,49	mały	1
Kmity	0,48	mały	1
Króla Augusta	0,41	mały	1
Nowe Miasto	0,4	mały	1
Biała	0,34	mały	1
Baranówka	0,3	mały	1
Zawiszy Czarnego	0,29	mały	1
Drabinianka	0,28	mały	1
Krakowska Płd.	0,28	mały	1
Budziwój	0,25	mały	1
Zalesie	0,23	mały	1
Kotuli	0,21	mały	1
Staromieście	0,18	mały	1
Wilkowyja	0,15	mały	1
Słocina	0,12	mały	1
Przybyszówka	0,11	mały	1
Piastów	0	brak	0
Staroniwa	0	brak	0
Pobitno	0	brak	0
Załęże	0	brak	0
Zwiężczyca	0	brak	0
Miłocin	0	brak	0
Bzianka	0	brak	0
Matysówka	0	brak	0
Miłocin – św. Huberta	0	brak	0
Pogwizdów Nowy	0	brak	0

Źródło: opracowanie własne.

Szczególny rodzaj punktów handlowych stanowią apteki. Z danych GUS wynika, że pomimo spadku liczby aptek w Polsce w ostatnich latach, ich dostępność na terenie województwa podkarpackiego przedsta-

wia się stosunkowo dobrze w porównaniu z innymi województwami⁴⁵. Rzeszów również wypada bardzo dobrze pod względem dostępności aptek. W 2022 roku na jedną aptekę w Rzeszowie przypadło 2434, a w 2023 roku – 2562 osób. Dla porównania średnia dla Polski w 2022 i 2023 roku wynosiła odpowiednio – 3240 i 3280 osób⁴⁶. Biorąc pod uwagę dostępność aptek na rzeszowskich osiedlach, należy stwierdzić, że większość z nich zlokalizowana jest w centrum miasta. Co piąta apteka w mieście działa na terenie osiedla Śródmieście (18 aptek, tj. 21,2%). Stosunkowo dużo aptek zlokalizowanych jest na terenie osiedli Mieszka I, Nowe Miasto, Pułaskiego i Paderewskiego. Jeżeli chodzi o dostępność do aptek w przeliczeniu na 1 tys. mieszkańców, to największymi wartościami tego wskaźnika charakteryzują się osiedla Śródmieście, Paderewskiego i Pułaskiego. Z kolei brak aptek występuje w granicach osiedli: Piastów, Staroniwa, Pobitno, a także terenach zlokalizowanych na obrzeżach miasta i nowo przyłączonych, tj. Zwiężczyca, Załęże, Bzianka, Miłocin, Matysówka, Miłocin – św. Huberta oraz Pogwizdów Nowy (tabela 4).

Tabela 5. Liczba miejsc użyteczności (na 1000 mieszkańców) na osiedlach w 2022 r. – wartość, ranga, suma rang

Nazwa osiedla	Liczba automatów paczkowych na 1 tys.	Ranga	Liczba dyskontów spożywczych na 1 tys.	Ranga	Liczba sklepów typu convenience na 1 tys.	Ranga	Liczba aptek na 1 tys.	Ranga	Suma rang
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Śródmieście	1,85	3	0,57	3	2,28	3	2,56	3	2
Mieszka I	1,02	3	0,51	3	0,61	2	0,92	2	0
Paderewskiego	2,14	3	0,27	2	0,27	1	1,34	3	9
Zawiszy Czarnego	2,86	3	1,43	3	0,86	2	0,29	1	9
1000-lecia	1,11	3	0,49	2	0,49	1	0,62	2	8
Króla Augusta	1,24	3	0,83	3	0,21	1	0,41	1	8
Pułaskiego	1,14	3	0	0	0,91	2	1,14	3	8
Drabinianka	0,83	2	0,28	2	0,55	2	0,28	1	7
Krakowska Płd.	0,83	2	0,56	3	0,28	1	0,28	1	7
Baranówka	0,6	2	0,3	2	0,1	1	0,3	1	6
Dąbrowskiego	0,62	2	0,21	1	0,21	1	0,62	2	6
Staromieście	0,53	2	0,35	2	0,35	1	0,18	1	6

⁴⁵ *Apteki i punkty apteczne w 2023 r.*, Urząd Statystyczny w Krakowie, Kraków 2024, <https://stat.gov.pl> (31.07.2024).

⁴⁶ *Apteki i punkty apteczne*, Główny Urząd Statystyczny, <https://bdl.stat.gov.pl/> (31.07.2024).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Biała	0,67	2	0,34	2	0	0	0,34	1	5
Grota Roweckiego	0,43	1	0,14	1	0,43	1	0,58	2	5
Kmity	0,48	1	0,48	2	0,32	1	0,48	1	5
Kotuli	0,52	2	0,31	2	0	0	0,21	1	5
Nowe Miasto	0,64	2	0,24	1	0,32	1	0,4	1	5
Przybyszówka	0,56	2	0,11	1	0,11	1	0,11	1	5
Słocina	0,59	2	0,12	1	0,23	1	0,12	1	5
Zalesie	0,58	2	0,12	1	0,12	1	0,23	1	5
Załęże	0,76	2	0,38	2	0,38	1	0	0	5
Andersa	0,39	1	0,19	1	0,1	1	0,49	1	4
Pobitno	0,51	2	0	0	0,51	2	0	0	4
Wilkowyja	0,15	1	0,15	1	0,15	1	0,15	1	4
Zwięczyca	0,85	2	0,28	2	0	0	0	0	4
Budziwój	0,37	1	0,12	1	0	0	0,25	1	3
Miłocin – św. Huberta	1,28	3	0	0	0	0	0	0	3
Piastów	0,25	1	0,25	1	0	0	0	0	2
Matysówka	0,55	2	0	0	0	0	0	0	2
Pogwizdów Nowy	0,7	2	0	0	0	0	0	0	2
Staroniwa	0,26	1	0	0	0	0	0	0	1
Bzianka	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Miłocin	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Źródło: opracowanie własne.

Biorąc pod uwagę dostępność wszystkich czterech miejsc użyteczności w obszarze potrzeb zakupowych mieszkańców, osiedla w Rzeszowie są pod tym względem bardzo zróżnicowane (tabela 5). Suma rang częściowych jest najwyższa dla osiedli: Śródmieście, Mieszka I, Paderewskiego, Zawiszy Czarnego, 1000-lecia, Króla Augusta oraz Pułaskiego. Są to obszary położone w centrum miasta lub w jego najbliższym sąsiedztwie. Na terenie miasta są również osiedla, na których nie ma żadnych z omawianych obiektów (Bzianka i Miłocin) lub występują one tylko w pojedynczych kategoriach (Staroniwa, Pogwizdów Nowy, Matysówka, Miłocin – św. Huberta). Prawie wszystkie z tych osiedli (oprócz osiedla Staroniwa) są terenami przyłączonymi do Rzeszowa po 2010 roku.

Zakończenie

Dostęp do podmiotów usługowych i handlowych, zwłaszcza pozwalających zrealizować podstawowe potrzeby, jest istotnym elementem funkcjonalności miasta. Rzeszowskie osiedla są pod tym względem znacznie zróżnicowane. W dużej mierze jest to wynikiem położenia

względem centrum miasta i głównych arterii komunikacyjnych oraz procesów przyłączaniem nowych terenów. Wprawdzie poszerzanie granic miasta determinowało rozłożoną w czasie sukcesję funkcjonalną oraz wypełnianie luki infrastrukturalnej, tym samym poprawę funkcjonalności osiedli, jednakże obszary te są ciągle słabo wyposażone, m.in. w miejsca użyteczności związane z potrzebami zakupowymi mieszkańców⁴⁷. Wynika to zarówno z inwestycji publicznych, których zakres i specyfika nie nadążają za potrzebami nowo przyłączonych terenów i powiększającego się miasta, ale także niskiej aktywności gospodarczej zarówno mieszkańców, jak i inwestorów. Władze miasta mają ograniczone możliwości oddziaływania na sektor prywatny i kształtowania sieci punktów usługowo-handlowych. Niemniej istotnym elementem działalności gospodarczej na terenie osiedli jest dostępność terenów i lokali, w których możliwe jest realizowanie funkcji handlowo-usługowych. Nowo przyłączane osiedla charakteryzują się mniejszym udziałem gruntów zabudowanych i zurbanizowanych, rozproszoną zabudową jednorodzinną oraz mniejszym wyposażeniem w funkcje miejskie w porównaniu z innymi częściami miasta. Osiedla zlokalizowane w centrum miasta mają wyższą funkcjonalność, również ze względu na sąsiedztwo licznych obszarów zabudowy wielorodzinnej, centrów handlowo-usługowych oraz obszarów gospodarczych.

Należy również zwrócić uwagę na fakt, iż analiza funkcjonalności miasta w podziale na osiedla ma swoje mocne i słabe strony. Dzięki takiemu podejściu można o wiele lepiej zidentyfikować poziom dostępności miejsc użyteczności dla mieszkańców poszczególnych części miasta oraz wypracować rekomendacje dla poszczególnych inwestycji miejskich. Dużym ograniczeniem jest jednak konieczność ścisłego uwzględniania granic osiedli, co w niektórych przypadkach może zniekształcać faktyczny obraz ich funkcjonalności, gdyż konkretne miejsce (paczkomat, sklep, apteka) mogą znajdować się „po drugiej stronie ulicy”, a ta położona jest w granicach innego osiedla. Dlatego też warto kontynuować podjęte w niniejszym opracowaniu badania, rozszerzyć je o dokładną analizę przestrzenną np. na podstawie badań terenowych lub analizy map, a także przeprowadzić badania sondażowe z mieszkańcami w celu ustalenia ich subiektywnej oceny funkcjonalności danych osiedli w Rzeszowie.

Bibliografia

Apteki i punkty apteczne, Główny Urząd Statystyczny, <https://bdl.stat.gov.pl> (31.07.2024).
Automaty paczkowe. Rozwój, Innowacje, Przyszłość, Colliers Poland, Warszawa 2024, <https://docs.colliers.pl> (25.07.2024).

⁴⁷ Por. A. Harańczyk, *op.cit.*, s. 37.

- Chmielewska B., Zegar J.S., *Podstawowe determinanty jakości życia mieszkańców wsi i miast po akcesji Polski do Unii Europejskiej*, „Studia Obszarów Wiejskich”, 2018, t. 52, <https://doi.org/10.7163/SOW.52.2>.
- Diagnoza służąca wyznaczeniu obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji dla miasta Rzeszowa*, Urząd Miasta Rzeszowa, <https://erzeszow.pl> (31.07.2024).
- Dobrowolska E., Kopczewska K., *Mapping urban well-being with Quality Of Life Index (QOLI) at the fine-scale of grid data*, “Scientific Reports”, 2024, no. 14, <https://doi.org/10.1038/s41598-024-60241-0>.
- Duda M., *Problemy metodologiczne w badaniach nad jakością życia*, „Edukacja – Technika – Informatyka”, 2017, nr 3, DOI: 10.15584/eti.2017.3.1.
- Ellđer E., Haugen K., Vilhelmsen B., *When local access matters: A detailed analysis of place, neighbourhood amenities and travel choice*, “Urban Studies”, 2022, nr 1, <https://doi.org/10.1177/0042098020951001>.
- Grauer P. [i in.], *Na rozdrożu. Wyzwania i priorytety sieci spożywczych w Polsce*, Warszawa 2015.
- Hajduga P., Rogowska M., *Quality of Life in the Polish Urban Centres. An Attempt to Evaluate Large Cities*, “Baltic Journal of Economic Studies”, 2020, vol. 6, no. 4. DOI:10.30525/2256-0742/2020-6-4-17-27.
- Harańczyk A., *Przestrzenne aspekty funkcji i zagospodarowanie miasta*, [w:] *Funkcjonalne miasto w teorii i praktyce na przykładzie Krakowa i Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego*, red. T. Kudłacz, M. Musiał-Malago, Kraków 2018.
- Jak należy rozumieć i definiować sąsiedztwo?*, Pracownia Badań i Innowacji Społecznych Stocznia, Warszawa 2010, <https://partycypacjaobywatelska.pl> (28.07.2024).
- Jak rosło nasze miasto*, Serwis Informacyjny Urzędu Miasta Rzeszowa, <https://www.erzeszow.pl> (26.07.2024).
- Jopek D., *Czynniki kształtujące przestrzenną formę miasta*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 2018, nr 42.
- Kotarski H., *Miasto szczęśliwe? O jakości życia mieszkańców – przypadek Rzeszowa*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, 2019, t. 10. DOI: 10.31261/GSS_SN.2019.10.06.
- Kucharska B., *Bliskość sklepów wygodnego zakupu wobec klienta*, „Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, 2016, nr 302.
- Kudłacz T., *Funkcjonalność miasta – istota problemu w świetle wybranych właściwości oraz zbliżonych znaczeniowo pojęć* [w:] *Funkcjonalne miasto w teorii i praktyce na przykładzie Krakowa i Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego*, red. T. Kudłacz, M. Musiał-Malago, Kraków 2018.
- Lis A., *Struktura przestrzenna i społeczna terenów rekreacyjnych w osiedlach mieszkaniowych Wrocławia z lat 70.–80. ubiegłego stulecia*, Wrocław 2011.
- Madaj M., *Jednostki pomocnicze i ich rola w miastach na prawach powiatu na przykładzie Wrocławia*, „Studia Regionalne i Lokalne” 2021, nr 2. DOI: 10.7366/1509499528406.
- Öner Ö., *Retail City: The Relationship between Place Attractiveness and Accessibility to Shops*, “Spatial Economic Analysis”, 2017, nr 1, <https://doi.org/10.1080/17421772.2017.1265663>.
- Ostenbach L.H. [i in.], *Exploring food shopping behaviours in 20-minute neighbourhoods: a cross-sectional analysis of Project PLAN*, “Cities & Health”, 2024. DOI:10.1080/23748834.2023.2297333.
- Pilarczyk B., *Kształtowanie sieci usługowej w nowym osiedlu mieszkaniowym*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 1986, R. XLVIII, z. 2.
- Piróg K., *Badanie jakości życia w mieście. Doświadczenia i postulaty badawcze*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica”, 2018, nr 64, <https://doi.org/10.18778/0208-600X.64.06>.

- Psyllidis A. [i in.], *Points of Interest (POI): a commentary on the state of the art, challenges, and prospects for the future*, "Computational Urban Science", 2022, nr 1, art. 20, <https://doi.org/10.1007/s43762-022-00047-w>.
- Rzeszów w liczbach, Serwis Informacyjny Urzędu Miasta Rzeszowa, <https://www.erzeszow.pl> (26.07.2024).
- Smith T., Nelischer M., Perkins N., *Quality of an urban community: a framework for understanding the relationship between quality and physical form*, "Landscape and Urban Planning", 1997, nr 39, [https://doi.org/10.1016/S0169-2046\(97\)00055-8](https://doi.org/10.1016/S0169-2046(97)00055-8).
- Sobala-Gwosdz A. [i in.], *Hierarchia funkcjonalna miast w Polsce i jej przemiany w latach 1990–2020*, Kraków–Warszawa 2024.
- Stępiński F., *Handel w miastach i osiedlach*, „Notatki Płockie. Kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, 1968, vol. 13, nr 2.
- Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Rzeszowa na lata 2023–2030*, Rzeszów 2022, <https://www.erzeszow.pl> (14.10.2024).
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Rzeszowa*, Rzeszów 2023, Biuro Rozwoju Miasta Rzeszowa, <https://brmr.erzeszow.pl> (14.10.2024).
- Ulice handlowe w warszawskich osiedlach mieszkaniowych III kw. 2022. Handel, usługi i gastronomia*, Colliers Poland, Warszawa 2022, <https://docs.colliers.pl> (31.07.2024).
- Ustawa z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz.U. 2024, poz. 609).
- Węziak-Białowska D., *Quality of life in cities – Empirical evidence in comparative European perspective*, "Cities", 2016, nr 58, <https://doi.org/10.1016/j.cities.2016.05.016>.
- Wiewióra P., *Kontrowersje wokół poszerzenia granic Rzeszowa i Sanoka. Podzielone zdania w sprawie ekspansji* (28 lipca 2021), Portal Samorządowy, <https://www.portalsamorzadowy.pl> (26.07.2024).
- Witek J., *Jakość życia jako punkt odniesienia do kształtowania koncepcji rozwoju miasta*, „Handel Wewnętrzny”, 2016, nr 5.
- Żabka idzie jak burza, otworzyła w rok ponad tysiąc nowych sklepów*, 13.01.2024, Rzeczpospolita, <https://www.rp.pl> (31.07.2024).
- Żabka liczy już 8500 sklepów*, 06.12.2023, Żabka, <https://www.zabka.pl> (31.07.2024).

The functionality of urban neighborhoods. Points of interest (POIs) concerning the shopping needs of Rzeszów residents

Abstract

The article discusses selected factors of urban neighborhood functionality, with a particular emphasis on the shopping needs of the residents of Rzeszów. The chosen indicators determine the usability of urban settlements and, in turn, impact the quality of life in the city. The research aimed to identify the functionality level of urban settlements in Rzeszów, considering the local community's daily shopping activity. Using data related to four types of points of interest (POIs), indicators and rankings were determined to allow a comparison of 33 Rzeszów neighborhoods. The study reveals that the most functional neighborhoods for the selected POIs are in the city center. Conversely, the least functional neighborhoods are the new settlements, which were incorporated into the city relatively recently and still need to develop urban functions.

Keywords: cities, quality of life, urban functionality, neighborhoods